

Type of learning "I am taught" is represented as the pair (group) form of activities that are expressed by reproductive-mimetic or part of an executive-search ways to perform activities. Type of learning "I teach the others" is considered as a pair (group) form of cognitive activity of the student (group of students), which aims at direct participation involved in verbal filling of local educational and informational space of the lesson with the information. Learning "in mutual teaching" is regarded as co-personal, co-sequential or co-interacting way of students' interaction with each other, aiming to perform actions.

Keywords: *teaching and research activities, types of learning, teaching, organization and management of teaching and research activities.*

УДК 373.5.091

ДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЕКТУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ЗОРІЄНТОВАНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Трубачева С. Е.,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу дидактики
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: trubachevas@gmail.com*

Стаття присвячена проблемі проектування професійно зорієнтованого освітнього середовища, яке розглядається як умова ефективної реалізації завдань профільного навчання в старшій школі. У статті розкрито його дидактичні особливості, розглянуто концептуальні засади його створення, структура та функції. Висвітлено основні аспекти його проектування: концептуальний; організаційно-управлінський; змістовий; технологічний, які розробляються на базі освітньої технології професійної орієнтації учнів.

Ключові слова: *професійно зорієнтоване освітнє середовище; профільне навчання.*

Постановка проблеми. Мета сучасної освіти полягає в створенні оптимальних умов для розвитку і становлення особистості як суб'єкта діяльності і суспільних відносин, розвиток в ній механізмів самореалізації, саморозвитку, адаптації, саморегуляції, самозахисту, самовиховання та інших якостей, необхідних для становлення образу особистості та її взаємодії

з людьми, природою, культурою, цивілізацією. Значну роль у цьому процесі відіграє профільна та професійно орієнтована підготовка молоді. Профільна підготовка відрізняється від загальноосвітньої більш конкретними професійно зорієнтованими характеристиками мотивів, мети, засобів і результатів навчальної, продуктивної, творчої діяльності, які виступають у вигляді певних вимог. Старшокласникамають перейти від більш загального, точніше загальноосвітнього до більш конкретного профілю діяльності, який передбачає певну спеціалізацію, конкретизацію навчальної діяльності навколо визначеної групи професій [1; 2]. Ефективному здійсненню такої підготовки має посприяти створення спеціального професійно орієнтованого освітнього середовища, яке забезпечить учнямможливість реалізувати себе, максимально розвинути свої природні здібності, врахувати освітні потреби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі розробки професійно орієнтованого освітнього середовища останнім часом присвячена значна кількість робіт, проте вони в більшій мірі стосуються системи вищих та професійних навчальних закладів (Гаркович О. Л., Єжова О. О., Заболотня Ю. В., Ярошинська О. О., та ін.), дидактичні особливості розв'язання цієї проблеми в умовах профільного навчання в старшій школі майже не досліджувались.

Формулювання цілей статті. Стаття має на меті висвітлити дидактичні засади створення освітнього середовища в умовах профільного навчання. Визначити його основні функції, схарактеризувати основні структурні елементи, які розробляються на базі технології професійного самовизначення учнів.

Виклад основного матеріалу. У широкому сенсі освітнє середовище трактується як сукупність факторів, що визначають зміст і технології навчання і розвитку особистості, соціокультурні та економічні умови, що впливають на освіту, інформаційний базис, тип міжособистісних відносин, способи взаємодії особистості з навколишнім середовищем. Освітнє середовище включає в себе цільові установки, вимоги до освіти, соціокультурні ресурси, авторські моделі педагогічної діяльності викладачів і потенціал педагогічного колективу, нормативно-правові документи, що регулюють відносини у сфері освіти, матеріально-предметну і рекреаційну базу навчального закладу [3]. Усі ці чинники і умови виникають як під впливом соціально-економічних процесів, так і цілеспрямовано створюються в системі освітнього закладу. При цьому передбачається залучення особистості до активної взаємодії з середовищем, яке починається там, де здійснюється взаємодія між суб'єктами навчання, де вони спільно починають його проектувати і будувати як предмет і ресурс своєї спільної діяльності, і де між суб'єктами навчання починають вибудовуватись певні зв'язки і

відносини [1; 2; 3]. Освітнє середовище навчального закладу розглядається як штучно побудована система, структура і складові якої сприяють досягненню цілей навчально-виховного процесу.

Професійно зорієнтоване освітнє середовище у навчальному закладі визначається відповідним ціннісно-смысловим спрямуванням, орієнтацією на формування ключових, предметних і професійно спрямованих компетентностей молоді, має забезпечити умови для реалізації їх індивідуальної освітньої траєкторії. Під професійно орієнтованим освітнім середовищем ми розуміємо сукупність спеціально організованих психолого-педагогічних умов, що забезпечують якість підготовки в компетентісному форматі: їх навчально-практичну, дослідницьку та проектну активність, соціальну мобільність, готовність до профільного та професійного самовизначення з подальшим самовдосконаленням. Воно формується як відкрита система, яка акумулює в собі цілеспрямовано створювані на єдиних ціннісно-цільових засадах предметні, міжпредметні та метапредметні освітні ситуації.

Процес проектування моделі професійно орієнтованого освітнього середовища навчального закладу включає в себе такі аспекти: концептуальний (виявлення функцій і структурних характеристик середовища, критеріїв його ефективності); організаційно-управлінський (розробка нормативно-установчих документів, підготовка педагогів до застосування освітніх технологій в умовах компетентісного підходу, ініціація та створення проектних груп); змістовий (трансформація змістових і процесуальних характеристик освітнього процесу у відповідності з запропонованою моделлю освітнього середовища навчального закладу); технологічний (впровадження проектних та дослідницьких технологій в навчальний процес).

Методологічними орієнтирами проектування освітнього середовища в старшій школі є особистісна спрямованість, принципи гуманізації та гуманітаризації, розгляд змісту освіти як однієї із умов для становлення особистості, успішного входження її у життя суспільства. Провідними стають не засвоєння формальних знань і навичок, а гуманність стосунків, свобода самовиявлення, культивування індивідуальності, творча самореалізація особистості. В якості концептуальної основи доцільно також враховувати дидактичні особливості технології професійної орієнтації. Під професійною орієнтацією розуміють педагогічну технологію, мета якої полягає в тому, щоб допомогти молоді виявити здібності і нахили до певних професій, розвинути професійні інтереси і виховати готовність працювати в інтересах особистості, суспільства, держави [3].

Професійна орієнтація включає в себе:

1) професійне просвітництво, яке забезпечує молодь інформацією про світ професій, навчальні заклади, можливості професійної кар'єри.

Ознайомлення учнів та випускників навчальних закладів з сучасними видами трудової діяльності, соціально-економічними і психофізіологічними особливостями різних професій, потребами в кваліфікованих кадрах, вимогами, що пред'являються професіями до людини, можливостями професійно-кваліфікаційного зростання і самовдосконалення в процесі трудової діяльності. Професійне просвітництво формує у молоді мотивовані професійні наміри, в основі яких лежить усвідомлення ними соціально-економічних потреб і своїх психофізіологічних можливостей;

2) професійне виховання, яке формує у молоді працьовитість, працездатність, професійну відповідальність; психологічну підтримку – методи, що сприяють зниженню психологічної напруженості, формування позитивного настрою та впевненості в майбутньому;

3) професійне консультування з питань вибору професії, працевлаштування, можливостей отримання професійної підготовки. Здійснюється надання допомоги учням у професійному самовизначенні та надання рекомендацій учням про можливі напрямки професійної діяльності, найбільш відповідних його психологічних, психофізіологічних, фізіологічних особливостей, на основі результатів психологічної, психофізіологічної та медичної діагностики;

4) професійний розвиток особистості і підтримку професійної кар'єри, включаючи зміну професії та професійну перепідготовку.

Очевидним є те, що в цьому процесі більш значущим є сформованість в учнів не розрізнених знань, а узагальнених та універсальних умінь – метаумінь, які проявляються в здатності розв'язувати життєві та професійні проблеми. Зокрема, для профільного та професійного самовизначення учнів важливою є сформованість вміння вчитися, сформованість потреби до безперервної освіти й самоосвіти протягом всього життя, які є складовими компетентності професійного самовизначення старшокласників [3].

Основними функціями професійно орієнтованого освітнього середовища є: навчальна функція – досягнення освітніх результатів у вигляді компетентностей через опору на освітнє середовище, його інформаційний, технологічний, комунікативний потенціал; виховна функція – виховання громадянина, патріота, психологічно стійкої, толерантної особистості на основі моделювання виховних ситуацій за допомогою психологічних та міжособистісних аспектів освітнього середовища; соціокультурна функція - орієнтація на ціннісно-сміслову входження випускника в культуру, в тому числі професійну; інтегративна функція проявляється як в змісті освіти (через інтеграцію знань різних галузей науки, створення міжпредметних проектів, інтеграцію основної і додаткової освіти тощо), так і в об'єднанні всіх суб'єктів освітнього процесу для досягнення загальних цілей; адаптивна

функція забезпечує умови повноцінного включення суб'єкта в освітній процес з урахуванням його індивідуальності, а також сприяє перетворенню середовища у відповідності з новими вимогами.

Основними структурними елементами професійно орієнтованого освітнього середовища, які реалізують окреслені функції, є:

- *навчально-методичний комплекс*: зміст освіти, який реалізується через базові загальноосвітні предмети, профільні предмети, курси за вибором, факультативи, гуртки. Технології та методи організації навчання у профільних навчальних закладах, орієнтовані на проектні та дослідницькі види діяльності. Зміст профільного навчання має базуватися на фундаментальному ядрі змісту освіти, що включає: систему знань про світ, його природну, соціальну, технологічну та інші складові; інтегровані знання стосовно цілісної картини світу, узагальнені та систематизовані знання щодо майбутніх професій, метазнання і універсальні способи навчальної діяльності, які забезпечують умови для формування ключових компетентностей та інших метаособливостей особистості (позицій, поглядів, світогляду, системи цінностей, когнітивних схем, досвіду, установок, готовності до вибору майбутньої професії) [4];

- *матеріально-технічна база*: традиційні предметні кабінети, місця для самостійної роботи (лабораторії, бібліотеки, комп'ютерні класи). Освітній простір навчального закладу має включати в себе поряд з традиційними кабінетами (де здійснюється навчальна діяльність з навчальних предметів) місця для самостійної роботи (лабораторії, бібліотеки, комп'ютерні класи з доступом до різноманітних баз даних), простір позанавчальної діяльності;

- *професійно орієнтована навчальна діяльність поза школою*: довузівська підготовка у ВНЗ (існують факультети довузівської підготовки, які окрім того, що дають базові знання для вступу до ВНЗ також орієнтують абітурієнтів як майбутніх фахівців з обраних спеціальностей та спеціалізацій), ознайомлювальні екскурсії (відкриті дні для відвідування ВНЗ, на виробництво і т.ін.), спеціальні школи та гуртки;

- *комунікативна складова*: взаємовідносини між учнівським і педагогічним колективами та взаємовідносини усередині кожного з них.

До інформаційно-освітніх ресурсів професійно орієнтованого освітнього середовища можна віднести: різноманітність видів і форм професійно-орієнтованої роботи, їх багатофункціональність і доступність; відображення в цих видах робіт ціннісних установок соціуму; можливості організації соціально-професійних видів діяльності; відповідність цих робіт специфіці професійних інтересів підростаючого покоління з врахуванням потреб та індивідуальних можливостей особистості; наявність умов для самопізнання і саморозвитку; можливості використання інноваційних форм і технологій у

роботі з молоддю для формування цілісного світосприйняття, умінь отримувати і використовувати метапредметні знання не тільки в рамках навчального процесу, але і при вирішенні проблем в реальних життєвих ситуаціях.

За критерії успішності профорієнтаційного процесу в умовах профільного навчання беруться: пізнавальний (наявність необхідних уявлень про світ праці, загальні і спеціальні уміння, навички; знання суспільної значущості і змісту професій; відомості про стан власного здоров'я та фактори впливу на нього обраної професії); ціннісно-орієнтаційний (наявність мотиву вибору шляху перспективного навчання; позитивне ставлення до ситуації вибору, активна позиція прийняття рішення; вміння оцінювати індивідуальні здібності і реальні можливості при виборі майбутньої професії; наявність альтернативних варіантів подальшого навчання) та діяльнісно-перетворювальний (уміння визначати мету вибору профілю навчання і скласти програму її досягнення; самоаналіз ситуації вибору майбутньої професії, самоконтроль і корекція професійних планів; самоактуалізація потенційних можливостей, формування готовності до ухвалення рішення про вибір профілю).

Висновки. Таким чином реалізації завдань профільного навчання значною мірою сприятиме створення в навчальному закладі професійно орієнтованого освітнього середовища. У ході його проектування мають бути враховані методологічні та дидактичні засади організації профільного навчання в старшій школі, доцільним також є урахування дидактичних особливостей професійно орієнтованої технології навчання молоді. Ефективність його функціонування залежить від якості структурних складових та інформаційно-освітніх ресурсів навчального закладу.

Список використаних джерел

1. Заболотня Ю. В. Дидактичне проектування інформаційно-освітнього середовища вищого навчального закладу : автореф. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.09 – теорія навчання [Електронний ресурс] / Ю. В. Заболотня ; Криворізький пед. ін-т ДВНЗ «Криворізький нац. ун-т». – Кривий Ріг , 2012. – 20 с. – Режим доступу: <http://www.kdpu-library.ucoz.ru>
2. Каташов А. І. Педагогічні основи розвитку інноваційного освітнього середовища сучасного ліцею : автореф. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 – теорія педагогіки [Електронний ресурс] / А. І. Каташов ; Луганський державний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка. – Луганськ, 2001. – 20 с. – Режим доступу: <http://www.sportpedagogy.org.ua>
3. Трубачева С. Е. Формування навчальних компетентностей в умовах професійно зорієнтованого освітнього середовища навчального закладу / С. Е. Трубачева, С. І. Трубачев // Педагогика: традиции и инновации : матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф.

(м. Запоріжжя, 17–18 лют. 2017 р.). – Херсон : Вид. дім «Гельветика», 2017. – Ч. II. – С. 105–108.

4. Фундаменталізація змісту освіти у старшій школі: теорія і практика : кол. монографія / [авт. кол.: Г. О. Васьківська, В. І. Кизенко, С. Е. Трубачева, С. П. Бондар, Л. А. Липова та ін.] ; за наук. ред. д-ра пед. наук Г. О. Васьківської. – К. : Пед. думка, 2015. – 288 с.

Трубачева С. Э.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОЕКТИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ В УСЛОВИЯХ ПРОФИЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ

Статья посвящена проблеме проектирования профессионально ориентированной образовательной среды, которая рассматривается как условие эффективной реализации задач профильного обучения в старшей школе. В статье раскрыты ее дидактические особенности, рассмотрены концептуальные основы ее создания, структура и функции. Освещены основные аспекты проектирования: концептуальный; организационно-управленческий; содержательный; технологический, которые разрабатываются на базе образовательной технологии профессиональной ориентации учащихся.

Ключевые слова: профессионально ориентированная образовательная среда; профильное обучение.

Trubacheva S. E.

DIDACTIC FEATURES OF THE PROFESSIONALLY ORIENTED EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE CONDITIONS OF PROFILE TRAINING

The article is devoted to the problem of designing professionally oriented educational environment, which is seen as a condition for effective implementation of profile education in high school. The article reveals its didactic features, the article considers the conceptual basis of its establishment, structure and functions. The article covered the main aspects of design: conceptual; organizational and management; substantial; technological, which are developed on the basis of education professional orientation of pupils.

Methodological guidelines for the design of the educational environment in high school are a personal orientation, the principles of humanization and humanitarization, consideration of the content of education as one of the conditions for the formation of personality, the successful entry of it in society. The implementation of the objectives of the profile of learning will greatly contribute to the establishment of a school of professionally oriented educational environment. In the course of his design shall be taken into account methodological and didactic

basis for the organization of profile training in high school, it is reasonable given the didactic characteristics of professional-oriented technologies of training of young people. Effectiveness depends on the quality of the structural components, information and educational resources of the institution. The information and educational resources of the professionally oriented educational environment include: a variety of types and forms of professionally-oriented work, their versatility and accessibility; a reflection in these types of work values of society; the possibility of organizing social and professional activities; the compliance of these works to the specific professional interests of the younger generation, taking into account the needs and individual possibilities of the person.

Keywords: *professionally oriented educational environment, vocational training.*

УДК 373.5:(37.04:371.321.3)

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ МІЖПРЕДМЕТНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В СТАРШІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

О. В. Барановська,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу дидактики
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: baranovska@i.ua*

У статті аналізуються проблеми міжпредметної інтеграції та її ролі в організації профільного навчання в старшій ланці загальноосвітніх навчальних закладів. Проаналізовано зарубіжний досвід, а також напрацювання українських дидактів з питання профілізації української школи, міжпредметної інтеграції. Наводяться основні визначення ключових понять: профільна школа, інтеграція навчання, міжпредметні зв'язки. Доведено, що профільне навчання має базуватися на сконструйованому на нових засадах змісті навчання, нових підручниках та навчальних посібниках, зміні звичних форм організації навчального процесу, інтеграції навчального змісту, міжпредметних зв'язках. Визначаються дидактичні умови реалізації інтегративного підходу в профільній школі в єдності інваріантної та варіативної складових.

Ключові слова: *старша школа; профільне навчання; міжпредметна інтеграція; міжпредметні зв'язки; профорієнтація.*